

GÖRSEL KÜLTÜRÜN FRANKFURT EKOLÜ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: TRUMAN SHOW FİLMİ

Yeliz YAPICIOĞLU AYAZ*

ÖZET

Toplumların birbirlerinden ayrımlaştığı en önemli unsur, içerisinde buldukları kültür ve sahip oldukları kültürel unsurlardır. Bundan dolayı, toplumlar içerisindeki bireylerin yaşam biçimlerinin şekillenmesinde kültür belirleyici bir rol oynamaktadır. Kültürün açık bir şekilde görülebilmesinde aracılık eden görsel kültür, kültürün somut öğeler çerçevesinde sunulmasına imkan sağlamaktadır. Kültürün bir parçası olarak görsel kültür, kültürün özellikleri referans olarak şekillenir. Dolayısıyla yaşam alanı içerisinde görsel kültürün parçalarını görmek kaçınılmazdır. Görsel kültürün açık bir şekilde sunulmasında medya önemli bir rol oynamaktadır çünkü medya görsel kültürün üreticisi konumundadır. Medya çok kapsamlı olmakla birlikte toplumun aynası görevini görmekte, var olan yapı ve düzeni doğrudan yansıtmaktadır. Literatürde, görsel kültür çalışmalarına çeşitli faktörler ve kuramlar kapsamında açıklama getirildiği görülmektedir. Çalışmada, görsel kültürü eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmek için Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu Kültür Endüstrisi kavramı ele alınmıştır. Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu Kültür Endüstrisi kavramı çerçevesinde bir televizyon programı olan Truman Show filmi üzerine inceleme yapılmıştır. Bu doğrultuda, görsel kültürün üretilmesinde görsel kültürün boyutları olan egemen ve hegemonyacı kültürleri ile oluşturulan medya kültüründe hangi dinamiklerin rol oynadığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kültür, Görsel Kültür, Frankfurt Okulu, Kültür Endüstrisi

EVOLUTION ON VISUAL CULTURE WITHIN THE SCOPE OF FRANKFURT SCHOOL: TRUMAN SHOW

ABSTRACT

The most important thing to become differentiation of societies from one another is culture and cultural elements. Because of this, culture is a determinant role to formulate peoples' lifestyles. Visual culture which mediates to see culture explicitly and provide to show culture in a tangible way. Visual culture is a component of a culture and it bases and formulated according to characteristics of culture. Because of this, it is inevitable to see elements of visual culture in a living space. Media plays a crucial role to represent visual culture because media is a producer of a visual culture. Media is so comprehensive that it is like a mirror of a society and it reflects existing structure and system directly. Studies on a visual culture are explained within the frame of different factors and theories in a literature. In order to evaluate from a critical approach, visual culture is taken hand with Cultural Industry, which is put forward by Frankfurt School. This study tries to analyze television program which is called Truman Show according to Cultural Industry term. In this direction, Dominant and Hegemony Cultures are the dimensions of visual culture that helps to explain and analyze which dynamics have a role on media culture.

Keywords: Culture, Visual Culture, Frankfurt School, Culture Industry

---

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Reklamcılık Ana Bilim Dalı,
yeliz.yapicioglu@gmail.com

GİRİŞ

Görmek fiili düşünmeye neden olurken izlemek ise duyumsal olarak bir takım hazlara neden olmakta fakat düşünceye farklı bir biliş düzeyinde ve çoğu zaman yanıltıcı bir şekilde dönüşmektedir. Bu durum insanın imgelerle bağlantısı ile ilgilidir. İmgeler üreten görsel kültürün, özne üzerindeki etkisi çoğu zaman düşünsel değil duygusal gerçekleşmektedir. Bahsedilen durumda öznenin gören değil izleyen konumunda olmasını ise imge ve bellek ekseninde açıklamak mümkündür.

Görsel kültür alanının sınırını çizebilmenin zor olduğu bir alandır. Ancak ilk olarak bilinmesi gereken nokta görsel kültürün sınıflandırılmasında ve unsurlarının değerlendirmesinde görme işlevinin ilk aşamada etkin olduğudur. Görsel kültürle ilgili ikinci olarak bilinmesi gereken görsel kültürün insan ve insanın yaşadığı kültür ile ilgili olduğudur. Görsel kültürün tanımlanması konusunda televizyon, sinema, sanat gibi unsurların yanı sıra bazı görüşlere göre görsel kültür insanın ürünü olan bina, cadde, sokak gibi unsurlarla da bu tanımlama içerisinde yer edinmektedir. Şüphesiz görsel kültürün tanımlanması konusunda farklılıklar vardır ancak insanın yaşadığı ortamda bulunan unsurlar görsel kültür ile anlam bulabilmektedir. Dünyada her şey insan içindir ve insan için meydana gelmiştir. Kültür çok boyutlu olmakla birlikte birçok unsurdan oluşmaktadır ancak kültür toplumdan topluma farklı özellikler taşımakta olduğu için toplumun bireyleri tarafından farklı açılardan tanımlanabilmektedir.

Görsel kültür yazının bulunuşundan çok önce depolanmaya başlamışsa da yazılı kültürle birlikte terminolojide ifade bulmuştur (Ong, 1999: 30–40). Bu doğrultuda, yazılı kültürün alanlarını, unsurlarını ve karakteristik yapılarını bilmek görsel kültürü doğru bir şekilde yorumlama noktasında önem taşımaktadır. Mitchell (1995: 209) görsel kültürü “görsel deneyimin sosyal ve kültürel olarak incelenmesi” olarak ele almaktadır. Tarihsel süreç içerisinde görsel kültür çalışmalarının 1970’li yıllarda önem kazandığı, özellikle İngiliz eğitim sistemi içerisinde tasarım okullarında, bu alan ile ilgili çalışmaların başladığı görülmektedir. Görsel kültürde kuramsal çalışmalar Martin (2006) tarafından 5 alan kapsamında incelenmiştir. Bu alanlar; Medya çalışmaları, Kültürel çalışmalar, Görsel sanatlar, Sanat-Medya-İletişim Sosyolojisi-İletişim Antropolojisi, ve İletişim’dir. Görsel iletişimin çalışma alanları içerisinde ilk Medya çalışmaları yer almaktadır; medya çalışmaları Sanat Tarihi ve Sanat kuramını içermekte ve göstergebilim yöntemi ile kurama açıklık getirilmektedir. Kültürel çalışmalar ise Görsel kültür alanının ikinci alanı olarak ifade edilmektedir. Kültürel çalışmalar içerisinde Film İncelemeleri yer almaktadır. Bu alanda Görsel Retorik, Grafik Tasarım ve Edebi Kuram üzerine açıklamalar yapılmaktadır. Görsel kültür çalışmalarında kuram çalışmalarının üçüncüsü Görsel Tasarımı içermektedir. Görsel Tasarım ise resim, fotoğraf, video, heykel, çizim gibi unsurları barındırmaktadır. İçerisine aldığı alanda Estetik ve Sanat Felsefesinin Gösteriminin nasıl olduğu konusuna açıklık getirilerek, çalışmalar yapılmaktadır. Diğer bir alan Sanat, Medya ve İletişim Sosyolojisi ve Antropolojisi’dir. Bu alan Mimari Tasarım alanını içerisine almaktadır. Bağlı olduğu alan ise Müze ve Müzeler Müdürlüğü’dür. Son olarak Görsel Kültür kuram haritasının 5. Alanı İletişimi kapsamaktadır. Kuramsal Kuram ve Sosyal Şebeke Alanını içerisine alarak değerlendirmeler yapmakta ve Medyoloji ve Karmaşa Kuramları ışığında açıklık getirilmektedir. Martin tarafından yapılan sınıflandırmanın görsel kültür alanındaki akademik çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

Kültürün yansıdığı bir alan olarak görsel kültür görsel materyaller aracılığı ile bizlerle iletişim kurmakta ve günlük yaşantımızın her bir noktasında karşımıza çıkabilmektedir. Görsel kültür üzerinde kesin bir tanım olmamakla birlikte görsel kültür görülebilen ve bizlere kültürümüzü dolaylı veya doğrudan yansıtan bir yol olarak kullanılabilir. Görsel kültürün bağlı olduğu alanlar ve bu alanlarda yansıtılma şekilleri birbirinden farklı olmaktadır. Görsel kültürü doğru bir biçimde yorumlama noktasında görsel kültürün içinde

bulunduğu kültürün yapısını bilmek gerekmektedir. Örneğin, yabancı bir şehirde evlerin mimari yapılarında neden farklı renkler kullanıldığı bile görsel kültürün alanına girebilmektedir. Ancak burada görsel kültürün hangi boyut içerisinde bulunduğunu bilmek gereklidir. Başer, ‘Görsel kültür, var olan sanat tarihi, film ve medya çalışmaları ve kültürel çalışmalarını bütünleştirmek ve genişletmeyi amaçlayan disiplinler arası veya ötesi bir alandır. Bu çalışmalar genellikle herkese hoş ve cazip gelen insan yapımı eserler içerse de, zaman zaman geleneksel çalışma alanları tarafından dışlanan eserler de bu alanlarda yer alabilmektedir’ (2015:23) demiştir.

Görsel kültürün kapsamının ne olduğu ile ilgili görüşlerde medyanın parçaları olan görsel- işitsel medya, basın da örnek gösterilebilmektedir. Çünkü, medyada yansıtılanlar o toplumda yaşananları ifade eden göstergeler bütünü olabilmektedir. Görsel kültürün çeşitleri doğrultusunda görsel kültür materyalleri sunulmakta ve içerisinde bulunan kültürün yapısı görsel kültürün şekillenmesinde önemli bir role sahip olmaktadır. Görsel kültürün kapsamı geniş olsa da bu çalışmada medya kanallarından biri olan televizyon kanalıyla görsel kültür konusunda bilgi verilmiştir. Naçaoğlu; medyanın yazılı, sözlü, basılı, görsel metin ve imgelerden medyana gelen bir kavram olduğunu; bu kavramın içerisinde de gazeteler, dergiler, kitaplar, broşürler gibi basılı, televizyon, sinema gibi görsel-işitsel ve radyo gibi işitsel kitle iletişim araçlarının yer aldığını belirtmiştir (2003: 44). Görsel kültür ve medya ilişkisinde görsel kültürün üreticilerinin kim olduğu sorusu ise Frankfurt Okulu’nun eleştirel teorisi olan Kültür Endüstrisi kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Görsel Kültür Kavramı

Görsel kültürle ilgili ilk olarak bilinmesi gereken nokta kültürün somut bir kavramı olarak karşımıza çıkıyor olmasıdır. Çok katmanlı olan kültürel yapının içerisinde yaşayan insanlar görsel kültürü farklı anlayabilir veya yorumlayabilirler. Bu doğrultuda, görsel kültürün görünen bir mesaj biçimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Görsel kültür kavramı güncel sisteme uyarlanan, bireyden topluma yayılan, kitle iletişimin yarattığı teknoloji temelli bir yenedünya anlayışı ve işleyişine işaret ederek, günlük yaşamdan sosyo-politik ilişkilere, çevre ve siyasete dek genişleyebilen küresel kültürün toplum üzerindeki müdahalesini temsil eder. “Görsel kültür birey, toplum ve görüntüler arasındaki ilişkiyi araştıran çeşitli kuramlar ve yöntemler yoluyla elde edilen verileri ortak noktada birleştiren melez bir girişim olarak son yıllarda karşımıza çıkmıştır. Görsel kültür geleneksel disiplinlerin ötesindeki görsellik yoluyla anlamlandırma yollarının araştırılması ve tanımlanmasıdır” (Aykut, 2013: 708).

Ulutaş ve Ulutaş’ın görüşüne göre görsel kültür, ‘Biliş düzeylerinin imgeleri yorumlaması ve bunlarla kurduğu bağlantıya karşılık gelmektedir’ (2015: 57). Grossberg (1992) ‘Görsel kültür bilgiyi, dili, kodları ve günlük yaşamın değerlerini içinde taşır. Kimlik ve anlam bu sosyal yapılar içerisinde gelir’. ‘Kültür, kültürel anlamları üretmede, görüntüyü temel alır. İlgilendiği konular işitselliğin, mekansallığın ve görselliğin çözümlenmesi ve yorumlanmasından, seyretme eyleminin ruhsal dinamiklerine kadar uzanır’ (Saybaşılı, 2007: 18). Tanımlar doğrultusunda, görsel kültür imgeleri ifade etmektedir. Bu imgeler içerisinde yer alan kimlikler, diller, ve kodlar aracılığıyla da kültürü üreterek görüntülerin yorumlanmasını esas almaktadır.

‘Kültürel alanın görsel olarak tanımlanmasına yol açan başlıca iki değişim olduğu kabul edilmektedir; ilki savaş sonrası geç kapitalizmle biçimlenen yeni dünya düzeni, ikincisi ise bu kabul ve ideoloji teorisindeki kırılmalarla ilgisinde; kültür analizi metodolojisindeki kırılmalar’ (Boz, 2001:183). Dolayısıyla, görsel kültürün oluşumunun kültür gibi insanlığın bulunduğu dönemden itibaren geçerli olmadığı ve yaşanan gelişmelerin özellikle dünyayı

etkileyen sosyo-ekonomik olayların görsel kültür kavramının ortaya çıkmasında etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Görsel kültürün değerlendirilmesi kişiler arasında algılamalar açısından farklı olabilir, çünkü görülebilen olguların kültürel değerler çerçevesinde değerlendirilmesi kişinin yaşadığı toplumla doğru orantılıdır. Bu sebeple görsel kültürün kapsadığı alanlar konusunda fikirlerde çeşitlilik olabilmektedir. Tarihi dokular, mimari eserler, tablolar, geçmişten günümüze korunmuş sanat eserleri, tiyatro, bugüne kadar dokusu korunmuş yapılar ve özellikle arkeolojik kazılarla elde edilen tarihi kalıntılar da görsel kültür sınıfı içerisine girebilmektedir. Dolayısıyla, görsel kültür çok katmanlı imajlar bütünüdür. Diğer bir taraftan, kişi yaşadığı yeri, insanları, kıyafetleri, evleri, alışveriş edeceği mekânları, oturacağı restoranları, boş zamanlarda vakit geçireceği yerlerin hepsini görerek görme eylemiyle karar vererek gerçekleştirir. Dolayısıyla, kişinin yaşadığı yer, bulunduğu yaşam alanı içerisinde insanların giyim tarzları, gösterdikleri davranışlar, beden dilleri ve konuştukları dille ifade ettikleri durumların yüzlerine yansması, yaşadıkları ortamlarda veya şehirlerdeki mimari tarz çoğunlukla sahip oldukları kültürün izlerini taşımakta ve görsel kültürün birer parçası olmaktadır. Bu durum toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Sonuç olarak, görsel kültür materyaller ve objeler tarafından oluşturulmaktadır. Bu materyaller doğrultusunda bir iletişim aracı olarak bizlere fikir vermekte ve sahip olduğumuz hayata dair gerek o kültürün içerisindeki insanlar gerekse o kültürün dışında yer alan insanlar için yaşamlarını sürdürebilmeleri konusunda anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Görsel kültür her ne kadar geniş kapsamlı bir terim olsa da hayatımızın bir parçası olarak kültürel öğelerin yansıdığı bir alan olarak kabul edilebilir.

Görsel Kültürde Kültürel Anlayışlar

Literatürde çalışmalar incelenmiş olduğu zaman görsel kültür ile ilgili kültür anlayışları belirli başlıklar altında yer almaktadır. Genel itibariyle üç ana başlık altında toplanan bu kültürel anlayışların görsel kültürü büyük bir çerçeveden değerlendirme ve anlamlandırabilme konusunda yardımcı olduğu görülmektedir.

1-Evrimsel Kültür Anlayışı: Evrim varoluşla başlayıp devamlılık ve gelişim süreci durmayan bir olgu olarak nitelenebilir. ‘Dünya üzerinde insanlık, doğa, hayvanlar, yıldızlar, gezegenler, adalar, denizler vb. her birinin oluşum süreci mevcuttur. Var olduğumuz dünya hazır olarak sunulmamıştır. Tıpkı insanlığın ilkel çağında olduğu gibi doğa, hayvanlar ve dünya üzerindeki her bir canlı türü belirli bir süreçten geçerek ve gelişim sürecini tamamlayarak evrimleşme aşamalarını sağlamışlardır. Bu kapsamda evrimleşme ve evrimin üzerine insanlarda bir anlayış oluşmuştur (Barnard, 2002: 40)’. Dolayısıyla, evrimsel kültür anlayışı olarak ifade edilen kavram yaşamın devamlılığı ile birlikte evrimin sürekliliğini ifade eden, bu noktada da evrimsel kültürün de devamlılığını sağlayan bir olgu olarak nitelendirilebilir.

2-Egemen Kültür Anlayışı: Egemenin kelime anlamı incelenmiş olduğu zaman egemen hakim olan, hüküm eden ve bir durum üzerinde etkisi olan kavramdır. Egemen kavramını kültür ile birleştirmiş olduğumuz zaman tanımın içerisine toplumun var olan yapıları dahil olmaktadır. Bahar’a göre egemen kültürün temelini toplumda var olan kurumlar meydana getirmektedir. Bu kurumlar toplumun yapıtaşını oluşturan aile, okul, medya gibi kurumlardan meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra egemen kültür toplumdaki sosyal grupların bir ürünü olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla egemen kültürün devamlılığı bağlı olunan toplumdaki egemen güçlerin devamlılığı ile doğru orantılıdır (2009:62-63).Çiççi, toplumdaki hakim kültürün alt kültürleri baskıladığı düşüncesini savunarak, hakim kültürü eleştirmektedir. Toplumda alt kültürler arasında ırk, din, etnik kültürler, cinsiyet üzerine belirli hareketler ortaya çıkmaktadır. Ancak, Adorno alt kültür ve üst kültür ayrımını yaparak

egemen kültürü değerlendirmiş ve sınıflara ayırarak, toplumun tabakalarını incelemiştir (2009:12).

3-Hegemonyacı Kültür Anlayışı: Hegemonyacı kültür anlayışı ise toplumdaki ekonomik yapının özellikle küreselleşmenin getirdiği süreçlerle değerlendirilmektedir (Konyar,2010). Hegemonyacı kültür anlayışının gelişmesi İngiliz kültür araştırmaları çerçevesinde gelişmiş, özellikle Gramsci hegemonya ile ilgili teorisini ortaya koymuştur. Gramsci'nin hegemonyacı anlayışından yola çıkılacak olursa, Gramsci hegemonyayı devletin diğer aygıtlarından ayırarak ekonomi üzerine yoğunlaşmaktadır. Devlet aygıtı 'Hukuki pratiğin gereklerine ilişkin olarak zorunluluğunu ve varlığını tanıdığımız (dar anlamıyla) özelleşmiş aygıt, yani yalnızca polis, mahkemeler, hapishaneler değil, fakat aynı zamanda polis ve yardımcı birlikleri olaylarla başa çıkamadıklarında son kertede ek bir baskı gücü olarak doğrudan doğruya müdahale eden ordu ve bütünü üzerinde devlet başkanı, hükümet ve yönetimidir'. Bu aygıtlar aracılığıyla üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin büyük bir bölümü gerçekleşmektedir' (Alp ve Özışık, 1978: 27,38). Kültürel anlamda bu hegemonyacı kültür veya kültürel hegemonya kavramı ise burjuvazi ve proletarya arasındaki sınırın oluşması burjuvazinin (yönetici sınıfın) toplumda baskın bir kültür oluşturarak kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmesidir.

Çalışmada, egemen kültür anlayışı medya konusu kapsamında ve hegemonyacı kültür anlayışı kapsamında da ekonomik yapının gerekleri doğrultusunda Truman'ın yaşantısındaki karakterlerin birer oyuncu olarak nasıl yer aldıkları ve Truman'ın yaşantısındaki olayları nasıl kurguladıkları filmdeki kareler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Görsel Kültürün Boyutları

Görsel kültür boyutları medya kültürü, popüler kültür ve kitle kültürü ile bağlantılı olarak bu kavramlarla beraber incelenmektedir.

Medya Kültürü	Tomlinson'a göre; Medya kültürü adından da anlaşılacağı üzere medya tarafından yaratılan bir kültürdür. Medya kültürü gerçek kültürü hammadde olarak kullanır. Gerçek kültür, daha öncede çeşitli tanımlamaları verilen ve hangi anlamı kastedilirse edilsin medya tarafından işlenecek, değiştirilecek bir kültürdür. Bu bağlamda medya gerçek kültürün hem bir yansıması, hem de yeniden şekillendirilmesi olarak görülebilir. Kepplinger medya kültürünü "çeşitli medyanın bir kültüre belirli bir zamanda verdiği imgeler bütünü" (1999:86) olarak tanımlar. Böylece, gerçek kültürü hammadde olarak kullanan medya kültürü, imgeler aracılığıyla görsel kültürü etkilemektedir.
Popüler Kültür	Oktay; popüler kültürün gündelik yaşamın bir parçası olduğunu düşünmektedir. Gündelik olan üretilen şeylerin ise eğlenceyi içerdiğinin altını çizmiştir (2002:17). Oskay' a göre popüler kültür, bir yandan bizi sisteme sınıksız bağlarken, diğer taraftan da sisteme karşı baş kaldırışımızı dile getirmek ister gibidir. Ancak bu karşı çıkış, gerçek bir karşı çıkış değildir ve genellikle popüler kültürün tüketim anıyla sınırlıdır. Ancak popüler kültür alanıyla yaşanan farklılık, baş kaldırış ve karşıtlık içinde bulunan sistemi kesinlikle tehdit etmeyecek bir dozda ayarlanmıştır (1998: 156). Öztürk (2006), popüler kültürün geçiş kültürünü ifade ettiğini belirtmiştir. Bu ifade doğrultusunda, popüler kültürün görsel kültürü günlük hayatta üretilenlerin tekrar tüketimi noktasında etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kitle Kültürü	Gönenç'e göre; , kitle kültürü arkasında hedeflenen şey bireylerin emekçi yaşam koşullarından uzaklaştırılması ve burjuva bireyciliğine dayalı bir yaşam tarzı oluşturmalarıdır (1997:2). Medyanın gördüğü işlev, hakim bir sınıfın ve ya hakim bir grubun menfaatlerini, çoğunluğun menfaatlerine ne kadar yaklaştırdığıyla anlaşılır. Böylece egemenin iradesinin ve şahsi menfaatlerinin, çoğunluğun menfaatine yorulacağı, idare edilen kitlelerin rızasının medyanın bu doğrultuda yapacağı yorumla biçimlenerek bir düşünce birliği duygusu canlandırılarak canlı tutulmaya çaba gösterilir (Hall,1994,s.206- 207'dan aktaran Çakar,2017:49) Kitle kültürünün oluşmasında ve meydana gelmesinde şüphesiz kitle iletişim araçlarının büyük bir rolü bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları ile yerine getirilmesi beklenen nokta ideolojik hedeflerin egemenlik biçimleri esasında belirlenmektedir. Egemenlik biçimleri ise iktidar kaynaklarına dayanmaktadır. Bu kaynaklara göre medya bir zemin oluşturmada ve ideolojisini kurmada kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Yansıtılan durumlar tekrar ve tekrar kurgulanmaktadır. Bu noktada kitle iletişim araçlarının da işlevleri medyana gelmekte ve bir yol çizilmektedir. Kitle kültürünün görsel kültürü etkileme noktasında medya büyük bir rol oynamaktadır çünkü medya ile kitle kültürüne sunulanlar tekrar tüketilmekte ve sistem bunun üzerine kurgulanmaktadır.
----------------------	---

Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi

Frankfurt Okulu (Frankfurt ekolü) 1923 yılında Almanya'da kurulmuştur. Temelde düşünürlerin oluşturduğu bu okul, eleştirel teoriyi temel almış ve teorinin içeriğini bu doğrultuda şekillendirmişlerdir. Okuldaki düşünürler, Marksizmi eleştirerek modern toplumun oluşmasında birtakım eleştirilerde bulunmuşlardır. Okulun en bilinen isimleri Adorno ve Horkheimer'dır. Frankfurt Okulu, düşün tarihinde "okul"un iki ayrı anlamını (eğitim/öğretimin gerçekleştirildiği yer ve belli bir iç bütünlüğü olan gelenek olarak) içeren ender okullardan biridir. Terim olarak Frankfurt Okulu, Frankfurt Üniversitesi'ndeki Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ile bağlantılı olarak doğmuştur (Strik, 1999:14). Bu bağlamda "Eleştirel Teori" de Frankfurt Okulu teorisyenlerinin görüşlerinin genel adıdır. Frankfurt Okulunu anlamak onun eleştirel teorisinin ne olduğunu anlamaktan geçmektedir. Frankfurt Okulu toplumların geçirdiği değişimlerin sonucunda bu kültür kuramını geliştirmiştir. Bu kuramın gelişmesinde toplumlardaki yaşanan gelişmeler ve değişimler şu şekilde sıralanmaktadır;

- 1-Sınırların kalkması,
- 2-Dünyanın küçülmesi,
- 3-İletişimin hızlanması ve yaygınlaşması,
- 4-Bilim ve teknolojide hızlı ilerleme,
- 5-İnsanların şehirler,
- 6-Bölgeler ve ülkeler arasındaki dolaşımının artmış olması,
- 7-İnsana verilen değer,

8-İnsan haklarının korunmasının uluslararası arenada her ülke için vazgeçilmez bir uygulamalar bütünü oluşturması gibi kavramlar günümüzdeki oluşumları anlatmada ilk akla gelenler olarak ifade edilebilir (İçağasioğlu ve Buz,2008:76).

Frankfurt Okulu, temelde birbiriyle ilişkili olan üç konu üzerinde durmuş ve söz konusu olguların eleştirel çözümlemesini yapmaya çalışmıştır. Frankfurt Okulu'nun üzerinde yoğunlaşmış olduğu konulardan ilki, sosyal bilimlerde pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik eleştirisi, ikincisi, teknokratik-bürokratik yeni bir egemenlik biçiminin oluşumunda temel bir etmen olarak bilim ve teknolojinin ideolojik etkisine yönelik eleştirel

bir tavır ve son olarak da, Kültür Endüstrisi ya da genel olarak tahakkümün kültürel boyutlarının çözümlenmesidir (Bottomore, 1997: 61). Frankfurt Okulu'nun düşüncesi ve eleştirmiş olduğu noktalar kapitalizmle beraber pazar güçlerinin oluşumu ve bu güçlerin ideolojilerini yayması üzerinedir. Ticari kültürün oluşmasında medya kanallarının çok uluslu şirketler denetimi altında olması etkili olmaktadır. Yapılan yayınların içeriği ise Frankfurt Okulu'nun görüşüne göre içi boş sadece dikkat çekici öğeleri barındırmaktadır. Temelde kapitalizmin itici gücü ile birlikte medya ticari amaçlar doğrultusunda bir değişime sürüklenmekte ve ekonomik çıkarları kitle kültürünün oluşmasına yön vermektedir (Swingewood, 1996: 165-170).

Eleştirel Teori'nin en etkili olduğu alan onların geliştirmiş oldukları kültür kuramıdır. Okul, bu alandaki kavramsallaştırmasını daha çok kitle kültürü ve kültür endüstrisi tanımlamaları ile ortaya koymaktadır. Onları bu noktaya yönelten temel etmen kapitalizmin sadece ekonomi politik ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapı arz ediyor olmasıdır. Kapitalizmin geç döneminde ortaya çıkan toplumun temel özelliği olan hegemonya ve ikna süreçlerinin kültürel boyutu onları bu konu üzerine yoğunlaşmaya sevk etmiştir (Şan ve Hira, 2007:1).

Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisinin merkezi kitle iletişim araçlarını temel almış, onların yaptığı çalışmalar teorisinin zeminini oluşturmuştur. Çünkü, kitle iletişim araçları ile kitle kültürü oluşturulmakta, kültür kavramı farklı bir boyut kazanarak popülerleşmektedir. Bu noktada, Frankfurt Okulu eleştirel teorilerinde Kültür Endüstrisi kavramı üzerine düşünmüşlerdir. Kültür Endüstrisi kavramı ile birlikte Horkheimer ve Adorno kültür ürünlerinin tüketim ve üretim pratiklerinin anlaşılmasında önemli bir role sahip olduğunu düşünmektedirler. Horkheimer ve Adorno'nun, Kültür Endüstrisi kavramı ile birlikte eleştirdikleri asıl nokta kültürün standart bir kalıba girerek, kitleleri pasifleştirdiğidir. Bununla bağlantılı olarak Horkheimer ve Adorno, medyanın popüler kültür ürünlerini üreten bir fabrikaya benzediğini düşünmektedir. Kültür Endüstrisi kavramının ana çıkış noktası kültür ve kitledir. Bu kapsamda, kitle kültürü aracılığıyla toplum, kültürel ürünler kullanılarak aktif halden pasif hale getirilmektedir. Horkheimer ve Adorno kültürün ürünlerinin kitle iletişim araçları tarafından kullanılmasını yaşamın ticarileşmesi ile doğru orantılı olarak görmektedirler. Kültür Endüstrisi kavramıyla kültür, tümel tarafından özerkliği işgal edilmiş bir şekilde yeniden tanımlanır. Bu özelliğiyle kavram, bir "kültür eleştirisi" olmaktan çıkıp, tümeli sorgulayan bir "ideoloji eleştirisi" haline gelmiştir (Öztürk, 2009: 243-246). Dolayısıyla Kültür Endüstrisinin yarattığı kitle kültürü ideolojiyi ve hegemonyacı bir kültürü de kapsamaktadır.

Çalışmada, görsel kültürün üreticilerinin kim olduğu sorusu Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu eleştirel kavramla anlatılacaktır. Bu durumla bağlantılı olarak, görsel kültürü Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisini medya üzerinden ele almak daha doğru olacaktır. Medya bütünüyle kitle iletişim araçlarını kapsayan ve toplumun yapıtaşı olan kültürü bizlere dönüştürerek sunmakta ve kitle iletişim araçlarıyla yansıtılan kültürü popülerleştirmektedir. Medyada toplumun özellikleri yansıtılmaya çalışılsa da ortaya konan ve üretilen yeni bir kültür söz konusudur. Diğer bir deyişle, kültür yeniden üretilme sürecine girmiştir. Bu kültür medya araçlarının her birinde meydana gelmekte ve topluma aktarılmaktadır. Hegemonyacı kültür, medya kültürü ve kitle kültürünün ideolojik hedefler ve ticari amaçlar için medyanın araçlarında yansıtılması medyanın kültür endüstrinin önemli bir parçası haline gelmesinde etkin rol oynamıştır. Kitle iletişim araçlarında gördüklerimizi okuduklarımızı düşünmüş olduğumuz zaman bunların her birinin bize kültürel öğeler çerçevesinde güç ilişkilerinin doğrultusunda yansıtıldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla görsel kültürün kapsamı da oluşturulan bu materyallerden etkilenmektedir.

Frankfurt Okulu'nun ortaya koymuş olduğu Kültür Endüstrisi kavramı görsel kültürün üreticileri konusuna doğrudan açıklık getirmemektir medyadaki üreticilerin kimler olduğu ve bunlar arasındaki güç ilişkileri kapitalizmle açıklanarak görsel kültürün üreticileri konusunda bilgi verebilir. Dolayısıyla görsel kültür ile Kültür Endüstrisi arasındaki ilişki ekonominin bir kavramı olan kapitalizm üzerinden bağlantı kurularak açıklanabilir. Kapitalizm ekonomik bir olgudur ancak çıkarları tüketim pratikleri doğrultusunda toplumu yönlendirmekte ve kitle iletişim araçları ile var etmeye çalıştığı yapıyı kitleye aşılacaktır. Dolayısıyla görsel kültür bu kapsamda doğrudan bir etki altına girmektedir çünkü kitle iletişim araçları ile oluşturulan her bir materyal görselliği içermekte, dolayısıyla görünebilir olarak kitleleri etkisi altına alabilmektedir. Görsel kültür aracılığıyla üreticiler tüketimin oluşması için ortam yaratmaktadır.

Görsel kültür yaşam içerisinde birçok alanda görülebilir ancak çalışma kapsamında ele alınan Truman Show filmi ile medya üzerinden değerlendirme yapılmaya çalışılmış ve Truman Show'un kitlelerin yaşantısında ne derece önem taşıdığı ve medya patronu olan Christopher tarafından Truman'ın yaşantısının nasıl planlandığı görülmektedir. Christopher'ın kitleler üzerinden nasıl bir güce sahip olduğu ve sahip olduğu ekonomik güç ile bireylerin sahip olduğu kültürel değerleri görsel kültürün bir parçası olan Truman Show ile biçimlendirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda egemen kültür anlayışının ön plana çıktığı açık bir şekilde görülmektedir. Egemen kültürde, kültüre hakim olan veya baskın olan aktörler tarafından kültür yeniden üretilmektedir. Bu doğrultuda, Truman Show filminde kültüre hakim olan bireyin medya patronu olduğu, medya kanalıyla kültürü görsel formatlar çerçevesinde yeniden üreterek nasıl hakim kültür oluşturduğu görülmektedir. Hakim kültürün oluşturduğu yapıda sadece kitleler değil aynı zamanda Truman'ın yaşantısındaki bireyler ve televizyon kanalında çalışanların egemen kültür anlayışı ile yaşamlarının nasıl planlandığı görülmekte ve sisteme uymak zorunda olan bireylerin sahnelerde gösterdikleri davranışlar ile bu anlayışın ne derece var olduğu desteklenmektedir.

Truman Show filmi aracılığıyla Frankfurt Okulu ile görsel kültürün bir aracısı olan medya ve sunulan tüketim pratikleri ile kitleler arasında bağ kurulmaktadır. Kitlelerin istek ve beklentileri kapsamında özellikle görsel kültürün önemli bir parçası olan medya üzerinden sunum yapılmakta ve kitleler kendilerini medyanın ağı ile örülü bir yaşantı içerisinde bulmaktadırlar. Truman'ın tüketimin biçimlenmesinde baş aktör olarak şov gereği kullanmış ve tüketmiş olduğu her bir unsurun reklamı yapılmakta ve kitlelere de bilinçsiz bir şekilde yönlendirme yapıldığı görülmektedir. Kitleler karşılaşmış oldukları her bir durumu sorgusuz bir şekilde kabul etmektedir. Örneğin, Truman'ın tüketmiş olduğu kahve, bira, ev içerisinde kullanmış olduğu araçlar sahneler aracılığıyla tüketiciye sunulmaktadır. Truman Show'u izleyen kitleler görsel kültürün bir aracısı olan televizyon kanalıyla tanımakta ve bilinçaltlarına bu ürünleri tüketmeleri konusunda yönlendirme yapılmaktadır. Bu noktada Hegemonyacı kültür anlayışı kapsamında kültürün asıl üreticisi olan kitleler yerine ekonomik açıdan güçlü olan sınıf baskın gelmekte ve ekonomik yapı içerisinde belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Bu noktada Truman Show filminde hegemonyacı kültür anlayışında üreten kitleler değil medya patronu olan Christopher'dır, çünkü ekonomik yapı içerisinde reyting kaygısı güderek Truman'ı kullanarak ürünlerin reklamını yapmak ve ürünlerin satışları aracılığıyla elde ettiği reytingler ile ekonomik çıkar sağlamaktadır. Hegemonyacı kültür anlayışında iki sınıf bulunmaktadır. Bu doğrultuda, burjuvazi sınıfında olan medya patronunun proletarya sınıfında bulunan çeşitli gruptan oluşan kitleler üzerinde ekonomik anlamda güçlü olmasından ötürü üzerlerinde baskı yarattığı görülmektedir. Diğer bir taraftan, Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi kapsamında ortaya koymuş olduğu Kültür Endüstrisi kavramı esasta medya kanalıyla bireylerin sahip oldukları kültürü yeni forma sokarak, kitleleri birer tüketici konumuna getirmekte ve sistemin içerisinde onları yönlendirmektedir.

Dolayısıyla, Truman Show filmi esasta kültürün asıl üreticisi konumunda olan kitleler, Kültürün endüstrileşmesi ile sistemin birer parçası olmuşlardır. Bu endüstri ile Truman'ın farkında olmadan endüstrileşen sürecin baş aktörü haline geldiği görülmektedir.

ARAŞTIRMA

Araştırma Amacı

Çalışmada, Frankfurt Ekolü'nün geliştirmiş olduğu Kültür Endüstrisi kavramının görsel kültür ile olan bağlantısı Truman Show filmi üzerinden analiz edilmiş ve görsel kültürün içerisinde yer alan egemen ve Hegemonyacı kültür anlayışları konularına filmdeki sahneler üzerinden eleştirel kuram çerçevesinde açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın analizi 'Truman Show' filmi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Film, kuramsal olarak ele alınan konunun içeriğine uygun olduğu düşünülerek amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırma konusu esas alınarak çalışma içerisinde 'Kültür endüstrisi, egemen ve Hegemonyacı Kültür Anlayışları, Kitle ve Medya kültürü' gibi kavramların filmdeki sahneler ile bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır.

Sınırlılıklar

Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu Kültür Endüstrisi kavramı tek bir film üzerinden örnek gösterilerek Kültür Endüstrisinin içerisinde yer alan kavramlar ile sınırlı tutulmuş olması,

24 saat kesintisiz olarak canlı verilen Truman Show'un Kültür endüstrisi kavramı çerçevesinde ürün yerleştirmeler ile pekiştirilmiş olması,

Filmin seçilmesinde sınırlılıkların ortaya konmasında rol oynamıştır.

Film İncelemesi

Filmler bir toplumun genel yapısı hakkında izleyicilere fikir vererek, toplumun kültürünün nasıl olduğunu, insanların davranış biçimlerini, yaşam tarzlarını, ülkelerini, konuştukları dili, gelenek göreneklerini görsel materyaller aracılığıyla sunan yapımlardır. Bu bağlamda, Frankfurt Okulu'nun ortaya koymuş olduğu Kültür Endüstrisi kavramı görsel kültürün unsurlarından biri olan televizyon kanalıyla izleyicilere sunulan Truman Show filmi üzerinden inceleme yapılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Truman Show Filmi Özeti:

Truman Show filminde Truman adlı kişinin yaşantısı ve etrafında gerçekleşen olayların tümü televizyonda 24 saat kesintisiz olarak izleyicilere sunulmaktadır. Seaheaven adındaki yapay bir adada kurgulanan yaşam ile Truman'ın yaşantısının doğumundan itibaren senaryolara bağlı olarak Truman fark etmeden popüler kültürün bir ürünü haline geldiği görülmekte ve televizyon şovunun bir kültürel malzemesi olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Christopher filmde yönetmen olarak karar verici güce sahip olan bir bireydir. Truman işine giden, evli, düzenli hayatı olan, para kazanan bir insan olarak gösterilmiştir. Christopher istediği şekilde Truman fark etmeden istediği gibi hayatını şekillendirmiş ve adada ona doğduğu andan itibaren kurgulanmış bir hayat sunulmuştur. Seaheaven'da kurulan hayat tam olarak standartlaştırılmıştır, adada yaşıyor gibi görünen oyuncular, iş arkadaşları, eşi hepsi rutin bir hayat içerisinde belirli davranış kalıpları içerisinde Christopher'ın onları sunduğu senaryodaki gibi davranmaktadırlar.

Truman'ın hayatı doğduğundan beri bir adada geçmektedir ve ne zaman adanın dışına gitmek için bir plan yapmak istese gerek iş arkadaşları, gerek eşi tarafından gizli mesajlar

altında televizyonda engellenmeye çalışılmakta ve yaşadığı yerin en güzel yer olduğu, başka bir yere gitmesine gerek olmadığı sürekli ifade edilmektedir. Bir keresinde Fiji adasına gitmek için plan yaptığında yapacağı yolculuğun ne kadar tehlikeli olduğu konusunda araştırma yapmış olduğu her yerde yansıtılmaktadır. Kurgulanmış olan bir televizyon programında adaya gitmenin tehlikeleri anlatılmakta ve uçak biletlerini alma konusunda da engel oluşturularak Truman vazgeçirilmeye çalışılmaktadır. Truman hayatı boyunca sürekli yönlendirilmekte ve kendi yapmak istedikleri konusunda sürekli engel konulmaktadır. Çünkü, Truman fark etmeden bir televizyon programının realite şov'u haline gelmiştir. Senaryo dışında yapmak istediği davranış Christopher'a zarar vereceğinden Truman'ın bütün yaşantısı yapay bir adada kontrol altına alınmıştır. Truman kendi hedeflerini, kendi yapmak istediklerini gerçekleştiremediği için hiç mutlu olmasa da bu Christopher'ın ve izleyiciler için hiçbir zaman önemli olmamıştır. Burada Frankfurt Okulunun ortaya koymuş olduğu Kültür Endüstrisi kavramı televizyonda reytinglerini yükseltmek için yönetmen tarafından Truman'ın hayatının o hiç fark etmeden kullanılarak seyircilere aktarıldığı gösterilmiştir. Kültür Endüstrisinde bireyler ve kullanılan unsurlar bir objedir amaç kültürün ürünlerini kullanarak ticari amaçlara hizmet etmektir. Truman burada bir obje olarak medya patronunun amaçları doğrultusunda bilinçli olmadan hareket etmektedir.

Medya aracılığıyla oluşturulan medya kültürü televizyondaki şov kapsamında doğrudan aktarılmaktadır. Truman Show'un popülerleşmesi ise Truman Show'da gösterilen ürünler ile Truman Show'un popüler kültürün bir aracı olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Truman Show'un 24 saat kesintisiz olarak televizyon kanalında yer verilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Truman Show Filminin Frankfurt Okulu Kültür Endüstrisi Çerçevesinde Analizi

Kültür Endüstrisi çerçevesinde Truman Show filmi başlıklar 'Filmdeki İlişkiler, Statü, Yaşam Biçimi' çerçevesinde öncelikli olarak bilgi verilmeye çalışılmıştır.

***İlişkiler:**

*Truman'ın Eşi İle İlişkisi: Truman üniversite yıllarda bando takımında görevliydi. O yıllarda, bir kızdaki hoşlanıyordu. Ancak, şov'un senaryosu gereği, senaryoyu kurgulayanlar tarafından Truman'ın hayatına aniden Merly girdi. Merly ile evlilik yapan Truman, Merly'in hemşire olarak her gün hastaneye gidip geldiğini, Truman'ın iç dünyasını anlamadığı ve aralarında eksik bir iletişimin olduğu ve ilişkilerinin gerçek sevgi üzerine dayanmadığını gün geçtikçe anlıyordu. Truman'ın bu durumu her fark ettiği anda dikkatinin sürekli başka bir yöne çekildiği gözlenmektedir.

*Anne ile İlişkisi: Truman annesi ile sınırlı bir ilişkisi vardır. Çocukluğuna dair fotoğraf albümünü gösterdiği bir sahnede Truman'ın anıları hatırlamaması dikkat çekici olmuştur.

*Baba ile ilişkisi: Truman babası ile duygusal bir ilişkisi vardır. Ancak bebekliğinde gösterilen bir sahnede bebek iken sahil kenarında taşların üzerine çıkan Truman'ın babası tarafından tehlikeli olması sebebiyle uzak tutulması ve Truman'a 'Sınırları bilmen gerekir'. diyerek uyarıda bulunması yönetmen Christopher'ın yönlendirmesi ile gerçekleşmiştir. Truman'a küçüklüğünden itibaren hayatının her noktasında sınırların olduğu hatırlatılmaktadır. Rol gereği Truman'ın babası denizde ölmüş ve Truman 30 yaşına kadar babasına hasret bir yaşam geçirmiştir. Bu doğrultuda Truman'ın suya karşı olan fobisinin kurgu gereği yaşanan acı olaydan ötürü şekillendiği görülmektedir.

*Arkadaş ile ilişkisi: Truman'ın yakın arkadaşı olan Marlon ile liseden beri arkadaşlıkları devam etmektedir. Bir kafede çalışmakta olan Marlon ile akşamları bira içmek için sakin yerlere gitmektedirler. Ancak Truman ne zaman bir şeyleri sorgulamaya, ada

hayatının dışarısına gitmek istediğini belirtse Marlon bunu dinlememekte farklı konuları dile getirmekte ve Truman'ın dikkatini farklı yönlere çekmeye çalışmaktadır. Truman'ın Marlon'a olan güvenini daha çok arttırabilmek için 'Herkes yalan söyleyebilir ama ben sana asla yalan söylemem ben o düzenin bir parçası değilim' demiştir. Arkadaşlıkları yüzeysel bir şekilde devam etmektedir.

*Statü: Truman kurumsal bir sigorta firmasında çalışmakta ve rutin sabah gidip akşam işten çıktığı bir iş düzeni bulunmaktadır. İletişimde olduğu kişiler ve müşteriler hep aynı bireylerdir. Truman'ın sigorta şirketinde bir eleman olarak çalışması dizinin yöneticisi olan Christopher tarafından planlanmıştır. Çünkü, sigorta firmasında çalışan Truman doğal afetleri bilerek asıl korkusu olan suyun üzerine gidememektedir.

*Yaşam biçimi: Truman'ın tek yakın arkadaşı olan Marlon ile zaman zaman akşamları buluşarak sohbet ettiği görülmektedir. Truman'ın günlük yaşantısı içerisinde iletişimde olduğu kişiler aynıdır. Sosyalleşme amacıyla farklı kişiler ile iletişimde olamamakta bu durum hep engellenmektedir. Yaptığı aktiviteler incelenmiş olduğu zaman Truman bahçe ile uğraşmayı sevdiği için genel olarak işten geldiği zamanlarda bahçe ile uğraşmaktadır. Dolayısıyla, dizi formatında gösterilen Truman'ın yaşantısının standart kalıplar çerçevesinde rutin bir çizgide olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, hegemonyacı kültür anlayışında kapitalizmin kitleleri etkisi almasında medyanın büyük bir etkisi vardır çünkü Truman yaşantısı pazarlanmıştır. Medya bu noktada kitleleri etkilemede görsel kültürün önemli bir aracısıdır. Diğer bir taraftan, tüketim toplumu içerisinde Truman'ın tükettiklerinin kitlelere gösterilmesi ile ekonomik yapının başında yer alan aktörlere hizmet edildiği bu durumun bir sonucu olmaktadır.

Tüketim biçimlerinin yansıtılması

Kültür endüstrisinin en önemli donesi tüketimdir. Bu tüketim kültürel yapı üzerinden gerçekleşirken Truman Show filminde Truman'ın metalaşan bir birey olarak kitleleri tüketilen ürünler çerçevesinde sistemin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada dizide bir çok sahnede ürün tanıtımlarının yapıldığı ve bu ürünlerin tüketicilere özendirici nitelikte sunulması; ürünlerin satın alınması konusunda talep oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili örnekler şu şekildedir; filmin 9. Dakikasında Merly işten gelir ve elindeki alışveriş torbasından çıkardıklarını sesli bir şekilde söyler;

-Bak bugün sana neler aldım. 'Chef's Pal-Doğruyor, dilimliyor, bulaşık makinesinde yıkıyor, hepsi bir arada'

-Filmin 18. dakikasında çim biçme makinesinin tamiri ile uğraşan Truman'a Merly çim biçme makinesinin eskidiğini belirterek; 'Çim biçme makinesini atmalısın, şu yeni Elk Rotaries'lerden al' demiştir.

-Yakın arkadaşı Marlon ile buluşan Truman, Marlon içtiği Bira iç 'İşte bira bu' diyerek ürünü tanıtmayı,

-Mococa kakaosu doğal çekirdeklerden oluşan , yapay tatlandırıcı olmadığını anlatan Merly 'Diğer kakaoları da denedim bu en iyisi..' demiştir.

Tüketime yönlendirme amaçlı olarak dizide sunulan ürünlerin görselleri aşağıda yer almaktadır.

Resim 1: Chef's Pal

Resim 2: Mococa

Bu noktadan hareketle Truman'ın bir dizi yıldızı olarak 24 saat kesintisiz aralıkla tüketiciye sadece kurgulanmış yaşam biçiminin değil aynı zamanda tüketim pratiklerinin de tüketiciye sunularak kültürün endüstrileşmesi sağlanmaktadır. Tüketim ürünlerinin ve markalarının kitleler tarafından tercih edilmesinde Truman'ın yaşam tarzıyla bütünleştirilmesi ve kitlelerce doğal olarak ancak çeşitli mesajlar altında sunularak sağlandığı görülmektedir.

Hegemonyacı Kültür

Truman Show 7'den 70'e bireyler tarafından izlenen bir televizyon programı olmuştur. Hegemonyacı kültürde burjuvazi ve proletarya arasındaki sınır çizilerek, temelde yönetici sınıfı olan burjuvazinin(yönetici sınıfın) toplumda baskın bir kültür oluşturması ile meydana gelmektedir. Bu noktada filmin yönetmeni Christopher burjuvazi sınıfının özelliklerini gösteren medya patronu olarak Truman'ın hayatını doğduğu süreçten itibaren yaratarak, yaşamının nasıl olması gerektiğine karar vermiştir. Truman annesi babası olmayan bir bebek iken medya patronu için şov amacıyla evlat edinilmiştir. Adeta bir robot gibi nerede ne yapması gerektiği Truman'a öğretilmiş, Truman'ın hayatındaki seçimleri, ailesi, sevinçleri, üzüntüleri, korkuları doğrudan Christopher tarafından biçimlendirilmiştir. Rol gereği babasının denizde boğularak öldüğüne inandırılması ve bu ölümün yaşanmasında deniz korkusunun oluşması ve bulunduğu yerden bir yere gitmesinin önünde korkusunun oluşturulması, okulda bando takımında iken hoşlandığı kız Lauren ile buluştuğunda kızın Truman beni dinle 'Herkes yalan söylüyor,herkes yaptığın her şeyi biliyor, rol yapıyorlar, benim adım Lauren değil, Silvia'.. Hepsi sahte' gökyüzü, deniz..' dediği zaman aniden uzaklaştırılarak Truman'ın Lauren ile görüşmesinin engellendiği görülmektedir. Truman'ın Seaheaven adındaki yapay adada başlayan ve süren yaşantısının tümü senaryoya bağlı kalınarak oluşturulmuş ve kitlelere yansıtılmıştır. Truman'ın kendisine ifade ettiği gibi onun yaratıcısı olan Christopher Truman'ın üzerinde bir gölge gibi olmuş her saniyesini televizyonda göstermiştir. Truman küçüklüğünden beri kaşif olmak, yeni yerler görmek, adanın dışına çıkmak istemiş, ancak etrafındaki herkes onun mükemmel bir yaşantıya sahip olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hayal kurmaya çalışırken bile engel olunmaya çalışılmıştır. Örnek vermek gerekirse 10. sahnede denize bakıp hayal kurarken aniden suni yağmur yağdırılmıştır. Her şeyi bırakıp Seaheaven'ı terk etmek istediği zaman seyahat acentasına gitmiş ancak duvarlarda uçak yazısının altında 'Senin başına gelecek' , farklı bölgelerdeki vahşi hayvanlar, sokak çeteleri gibi tehlikelerin yazıldığı görülmekte, Truman'ın bu isteğinden vazgeçmesi sağlanmaktadır. Truman'ın adadan kaçma girişimlerinde köprünün sudan geçmesine engel olduğunu söyleyen Merly 'Suyun üstünden geçemeyeceğini biliyordum, evimize gidelim kendini güvende hissedersen diyerek Truman'ın korkusunun üzerine gittiği görülmektedir. Truman'ın en son kaybolduğu ve bulunamadığı sahnede aniden geceden sabaha geçilerek, suni bir şekilde güneşin doğduğu; denize açıldığı zaman iklim yönetim programında hava koşullarının düzenlenmesi, tekne üzerinden yerel fırtınanın oluşturulması, koordinatların verilerek ve suni yıldırımın meydana gelmesiyle, korkutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Senaryonun bütününün bir güç tarafından biçimlendirildiği ve tek karar verici gücün Christopher'ın olduğu görülmektedir.

Truman görsel kültürün yapay olmayan bir parçasıdır. Yapay olan tek şey etrafında kurgulanan her şeydir. Ancak kimse ona sunulan bu hayata karşı olan direnişine tepki göstermemektedir. Çünkü, Truman Show insanların yaşantısında bir eğlence aracı olmuştur. Truman kendisi için kurgulanan yaşantıda tek gerçek olan şeydir bu noktada da seyirci Truman'ın bütün yaşantısını 24 saat kesintisiz bir şekilde gözlem altına alınmış ve Truman'ın seyirci kitlesi dikkate değer bir rakama ulaşmış ve bu durumda reytinglere yansımıştır. Bu sebepten ötürü, Truman'ın nasıl davranması gerektiği, nasıl hissetmesi gerektiği etrafında oluşturulan yapay hayatla yönetmen Christopher'ın değerleri ve çıkarları doğrultusunda seyirciye yansıtılmaktadır. Görsel kültürün televizyon kanalındaki şov programı aracılığıyla ifade edilmesi Christopher'ın Hegemonyadaki burjuvazi sınıfı içerisinde nasıl yer aldığını açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü, Christopher şov programı aracılığıyla kanal reyting almakta ve alınan reytingler kazanca dönüşmekte ve Truman burada adeta bir kukla gibi istenildiği gibi oynatılmakta ve yaşadığı yapay hayatta sorgulama yapmasına izin verilmemektedir.

Kitle Kültürü

Kitle kültürünün oluşmasında kitle iletişim araçları ön plana çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarında televizyon görsel ve işitsel duyuya hitap ediyor olmasından ötürü geniş kitlelere ulaşmakta ve mesajları iletmede önem taşımaktadır. Özellikle, televizyon aracılığıyla insanları sunulanı kabul etmek, sorgulamamak ve var olan düzenin olması gereken yapı üzerinden biçimlendiğini anlatmak ideolojik yapıyı açık bir şekilde yansıtmaktadır. “Gramsci'nin ideolojik hegemonya kuramına göre, kitle iletişim araçları, yönetici elitlerin zenginlik, güç ve statülerini (etik, felsefe, kültür vs.) sürdürmekte kullandıkları araçlardır” (Çitçi, 2009:15). Truman Show'da var olan düzende Truman'ın evi, işi, evlilik yaşantısı ve erkek olarak rolleri; eşinin evdeki rolleri, işi kabul edilmesi gereken sınırlarda sunulmuş ve sorgulamaya müsait bir alan bırakılmamıştır.

Kültür Endüstrisinin oluşmasında kitle kültürüne ulaşmada kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Truman Show filmi ile televizyonun kitle kültürünün önemli bir parçası olduğu ve insanları ortak bir paydada birleştirdiği görülmektedir. Özellikle bireyler, çalıştıkları yerlerde, evde ya da kafe gibi ortamlarda Truman'ı izleyerek üzerine yorumlar yapmaktadırlar. Truman bir yaşam biçimi haline gelerek hayatlarının merkezi noktasında olmuştur. Bu bağlamda, son sahnede Truman'ın kaybolması ile yayına ara verilirken insanlar televizyon önünde kilitlenmiş, Truman'ın ne durumda olduğu üzerine bahis bile oynamışlardır. Truman'ın yaşantısının canlı olarak televizyon aracılığıyla aktarılmasında her bir eylem medya patronu Christopher tarafından yönlendirilmekte ve tek amacın izlenme oranlarını artırma yönünde olduğu görülmektedir. Televizyon aracılığıyla bir fenomen haline getirilen Truman Show aracılığıyla 30 yıl süresince kitleler oluşturulmuş ve kitleler Truman'a bağımlı hale getirilmiştir. Örneğin bir sahnede Truman'ın resminin olduğu yastık ve Truman'ın evine ait oyuncağın kitlelerin yaşamlarının bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla, Truman Show'un sadece bir şov olarak değil aynı zamanda fikirlerin, yaşam biçimlerinin, tüketim tarzlarının Truman'ın yaptıkları aracılığıyla empoze edildiği ve Truman'ın büyük etkiler uyandırdığı kitle üzerinden Kültür Endüstrisinin oluşmasında televizyonun yadsınamayacak derecede etkisi olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; Truman Show filmi ile birlikte Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi kapsamında filmin içeriğinin Kültür Endüstrisinin nasıl yaratıldığı konusunda ve filmin oluşturulmasında sadece yönetmenin karar yetkisi olduğu konusunda bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Truman filmin sonunda hayatının doğduğu andan itibaren kurulu bir yapay düzende oluşturulduğunu öğrenmiş olsa da yönetmen bu durumu yine de önemsememiştir. Çünkü, yönetmen için duygunun önemi yoktur o sadece Truman Show'un kitleler üzerindeki etkisi ile ekonomik çıkar sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, görsel kültürün elemanları

olan kitle iletişim araçları, ve televizyonda yer alan programların her biri bir bireyin egemenliğinde onun ideolojisi kapsamında oluşturularak mesajlar verilmektedir. Adorno, Kültür Endüstrisinin aldatici yanını ön plana çıkarmış ve Kültür Endüstrisi ürünlerinin metalaşan sanat eserleri değil, pazar için üretilmiş metalar olduğuna dikkati çekmiştir (Koluvaçık,2017:141)

Curan, medya kültürünün tüketim kültürü ile olan ilişkisinden ötürü medyada üretileni tüketime dönüştüren kültürün, tüketim dinamikleri üzerinden gerçekleştiğini öne sürmektedir. Buna ek olarak, medya kültürü ile yaratılanlar hızla tüketilen bir ortam yaratmaktadır ve bu durum bireylerin algısını da şekillendirmektedir. Bu noktada medya kültürü ile yaratılan ortamda medya kendi konumunu, kendi özerkliğini güçlendirmektedir. Dolayısıyla medya ile manipüle edilen bu hayatta imajlar söz konusudur ve bu imajlar kodlanmaktadır ve bunların sonucunda yeni bir gündelik hayat ve tüketicuyu pasifize eden bir ortam oluşmaktadır (1997: 141). Medya, gündelik hayatı ve ona dair bütün süreçleri, ilişkileri, gerçeklikleri tek başına, tahakküm, yönlendiricilik ve tüketimcilik ile yeniden inşa eden bir araç konumuna gelmektedir. Bu noktada Curan, medyanın oluşturduğu kültüre olumsuz yanlarına dikkat çekerek, medyanın oluşturduğu kültürü tüketim ile ilişkilendirmiş ve tüketim ile olan ilişkisi üzerinden medya'nın yarattığı kültürün olumsuz yanlarını vurgulamıştır. Sonuç olarak, görsel kültür ile medya kültürü birbirleri ile ilişki içerisinde dirler. Çünkü, medya görsel materyalleri sunarak toplumun kültürünü yansıtmakta ve kitleleri etkilemektedir.

SONUÇ

Nüfusun artması, şehirleşme, teknolojiye yaşanan gelişmeler hayat standartlarını farklı bir noktaya getirmiştir. İnsanları var eden ve insan olabilmenin bir göstergesi olarak kültür de geleneksel noktada farklı roller çerçevesinde kültürün üreticisi konumunda olan insanları tüketici konumuna getirdiği görülmektedir. Bu durumun gözlemlendiği alan olarak görsel kültür, kültürün bütün unsurlarını ele alarak tekrar bireylere sunmaktadır. Özellikle, medya kanalıyla görsel içerikle insanlara sunulan kültürün; kültürün nasıl üretildiği konusuna açıklık getirdiği görülmektedir. İnsanların içerisinde bulunduğu kültürde geleneksel nokta, hegemonyacı kültürün baş aktörleri olan üreticiler ve üreticilerin sunduklarını tüketen kitleler arasında bir bağ oluşmasıdır. Çalışmada, Frankfurt Ekolü'nün ortaya koymuş olduğu Kültür Endüstrisi kavramının görsel kültür ile görsel kültürün boyutları ile bağı kapsamında Truman Show filmi değerlendirilmeye alınmıştır. Filmin analizinde kültürün endüstrileşmesinde Truman'ın yaşantısının kitlelere şov olarak sunulması ve yaşantısının kurgulanarak üretimin gerçekleşme biçimi ve medya patronunun çıkarları doğrultusunda nasıl planlama yapıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Görsel kültürün akademik anlamda değerlendirilmesi ve farklı kuramlar altında görsel kültüre ışık tutulması mümkündür. Günümüz koşulları baz alınarak özellikle kapitalizmin etkisinde kitle iletişim araçlarının gelişmesine paralel olarak görsel kültür materyallerinin oluşmasında medya patronları, ve güçlü olan kişiler etkili olmaktadır. Medya aracılığıyla sunulan görsel kültür unsurlarının popüler kültürün bir alanı olarak kitle kültürünün zeminini nasıl oluşturduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu kültür ile kitlelerin istek ve beklentileri yapay bir ortam ile üretici ve tüketici arasındaki görsel kültürün aracısı olan medya kanalıyla yaratılmaktadır. Medya, küresel köye dönüşen dünyada insanlar üzerinde büyük etkiye sahiptir. Kültürü dönüştüren iletişim kanalı olarak birer izleyici konumunda olan tüketicileri aktif olmayan duruma getirmektedir. Kurulan düzende aktif durumda olan sistemin yöneticileridir burada medya patronları üreticiler olarak tüketicilerin neler yapması gerektiğine karar veren karar vericiler olarak yer almaktadırlar.

Çalışmada ele alınan Truman Show filminde, insanların günlük yaşam rutinlerinde yapmış olduğu işlerde Truman Show 30 yıl boyunca önemli bir yer almış ve kitleleri etkileyen

bir obje haline gelmiştir. Hegemonya kültüründe bahsedilen aslında şovun asıl aktörü olan Christopher aracılığıyla kitlelerin duygularının nasıl yönlendirildiği ve kültürün senaryo ile şov içerisinde nasıl endüstrileştiği Truman Show'da açık bir şekilde gözlenmektedir. Bunun temelinde kapitalist sistem yatmaktadır çünkü bu sistemle oluşturulan hem Egemen hem de Hegemonyacı kültür yapısı çıkar ilişkileri ile biçimlenmektedir. Medya açısından ele alındığında özellikle televizyon program içeriklerine ekonomik çıkarlar doğrultusunda karar verici güce sahip olanlar tarafından çıkarlar reyting rakamları sonucunda doğrudan yansıtılmaktadır.

Görsel kültürle ilgili bilinmesi gereken nokta görsel kültürün görünür, somut bir kavram üzerine olduğudur. Çok katmanlı olan kültürel yapının içerisinde yaşayan insanlar görsel kültürü farklı anlayabilir veya yorumlayabilirler ancak bilinmesi gereken nokta kültürün parçalarının görsel kültür içerisinde gözlemlenebilir olmasıdır. Görsel kültürde sunulanlar toplumun sahip olduklarını kullanarak gösterilmekte ve toplumun çıkarlarına ters düşmeyecek içerikler ortaya konmaktadır. Görsel kültür, bir ayna gibi toplumun yansıtıldığı bir alandır. Çalışmada, görsel kültürün üretilmesinde görsel kültür ve medya ilişkisi arasında bağ kurulmuş, medyadaki kişilerin sahip olduğu rollerde Frankfurt Okulunun eleştirel teorisi kapsamında ilişkilendirilme yapılmaya çalışılmıştır. Günlük yaşamda, güç ilişkileri, ideolojiler ve hegemonik kültür anlayışları mevcuttur, dolayısıyla görsel kültür medya ilişkisinin şekillenmesinde bu yapılar ön plana çıkmaktadır. Görsel kültürün önemli bir aracı olan medya ile gördüklerimizi hangi yönde yorumlamamız gerektiği konusunda bu ideolojiler yönlendirici olmaktadır. İdeolojilerin var olduğu düzende, konulan kuralların sürekliliği mevcuttur. Bunlara ek olarak, kültürün materyalleri kullanılarak kültür, iletişim kanalları aracılığıyla endüstri haline getirilerek güçlü olanların her zaman daha da güçlü olmalarına neden olmaktadır. Güç ilişkilerinin temeli ekonomik yapıya dayalıdır ve bu yapıda güçlü olan, zayıf olan ayrımı doğrudan çıkar ilişkilerine yansıtılarak güçlünün istediği yönde hareket etmesine yol açmaktadır. Bu noktada hem egemen ve Hegemonyacı kültür anlayışlarının var olma noktalarını açık bir şekilde gösteren Truman Show filmi kavramların daha iyi bir şekilde anlaşılması noktasında görsel kültürün bu kavramlar ile nasıl üretildiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Sonuç olarak, görsel kültür yaşamımızda her alanda karşımıza çıkmaktadır. Görsel kültürün içeriğinin oluşmasında birincil faktör toplum ve toplumun sahip olduğu kültürdür ancak ikinci planda bakıldığında güç ilişkilerinin bu fonksiyonları kullanarak kendi çıkarları ekseninde gerçekleştirmeleri her zaman devam edecektir. Görsel kültür materyaller ve objeler tarafından oluşturulan ve bu materyaller doğrultusunda bir iletişim aracı olarak bizlere fikir vermekte ve sahip olduğumuz hayata dair gerek o kültürün içerisindeki insanlar gerekse o kültürün dışında yer alan insanlar için yaşamlarını sürdürebilmeleri konusunda anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Hegemonyacı kültür ekseninde Truman Show filmi güzel bir örnek oluşturmaktadır. İnsanlık var oldukça özellikle görsel kültürün yansıtıldığı önemli bir araç olan medya kanalıyla medya patronlarının bu düzeni devam ettireceği çok açıktır.

KAYNAKÇA

- ALEMDAR, K, ERDOĞAN, İ.(1994).*Popüler Kültür Ve İletişim*. Ankara: Ümit Yayınları.
- AYKUT, A. (2013).Güncel Sistemden Estetik Eğitime Bir Öneri: Görsel Kültür Kuramı, *International Periodical For The Languages*. Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9
- BAHAR, İ. H.(2009).*Sosyoloji*. (3.Baskı), Ankara: Uşak Yayınları

- BARNARD, M. (2002). *Sanat Tasarım ve Görsel Kültür*. (Çev. G. Korkmaz). Ankara: Ütopya Yayınları
- BAŞER, İ.(2015).*Görsel Sanatlar Eğitiminde Görsel Kültür Kuramının Kullanımı*. Yüksek lisans Tezi,Niğde
- BOTTOMORE, T.(1997). *Frankfurt Okulu*.(Ç. A Çiğdem). Ankara
- BOZ, A. (2001).*Bir İmge Üretme Biçimi Olarak Fotoğraf ve Görsel Kültür*. Doktora Tezi, Ankara
- ÇAKAR, C. (2017). *İdeolojik Bir Alan Olarak Kamu Spotu ve İktidar*, Yüksek lisans Tezi: İstanbul
- ÇİTÇİ, Erol (2009).*Görsel Kültür Elemanı Olarak 20. Yı Da Afişin Toplumsal Süreçlere Etkisi*.Yüksek lisans tezi, Adana
- COŞKUN, M. (2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu.*Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*,Cilt 1:, Sayı:1
- CURAN, J (1997). *Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme*, Medya Kültür Siyaset. Der.: S. İrvan, Ark Yayınları, s. 141, Ankara
- GÖNENÇ, E.Ö. (1997). Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi.*İletişim Fakültesi Dergisi*,Sayı:5
- GROSSBERG, L.(1992). *We Gotta Get of Out of This Place*. New York: Routledge.
- HALL, S. (1994). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. Medya, İktidar, İdeoloji, Mehmet Küçük (Ed.), Mehmet Küçük (Çev.). Ankara: Ark
- HOFSTEDE, G. H.(1984).*Culture's consequences: In ternational Differences in Work-related Values*. Sage: Beverly Hills, CA
- <http://sk.sagepub.com/books/visual-culture-studies/n1.xml>
- İÇAĞASIOĞLU,A., BUZ,S. (2008).*Eleştirel Teori Gelişimi: Kabulleri Ve Sosyal Hizmette Kullanımı*. Cilt:19, Sayı 1
- IRVINE, M., Introducing Visual Culture: Ways of Looking at All Things Visual Emergence of a new paradigm for studying all yaklaşımları of visual culture as parts of a cross system, <http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/Intro-VisualCulture.html>,05.01.2006
- KOLUAÇIK, İ. (2017). Eleştirel Teorisyenlerin kültür endüstrisi kavramı çerçevesinde sanata ve sinemaya yaklaşımları, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, Cilt 2, Sayı 3, 135-156
- KONYA, H. (2010).Popüler Kültürde Hegemonik Anlamaların Üretilmesinde Gençlik Altkültürlerinin Önemi,*İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*
- LARRAIN, Jorge.(1995).*İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi
- LOUIS A. (1978). *Ideology and Ideological State Apparatus*. (Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özişik), (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları
- MITCHELL, W. J. T. (1995). What is visual culture? In I. Lavin (Ed.), *Meaning in the visual arts: Views from the outside* (pp. 207-217). Princeton: Institute for Advanced Study.207-217). Princeton: Institute for Advanced Study
- MONAGHAN, J., ve JUST, P. (2000). *Social & Cultural Anthropology. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press Inc

- NALÇAOĞLU, Halil (2003), *Medya ve toplum İlişkisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve*, Sevda Alankuş (Der.), Medya ve Toplum, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları,
- OKTAY, A. (2002).*Popüler Kültürler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- ONG, W. (1999).*Sözlü Ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi*.(Çev., Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul:Metis yayınları
- OSKAY, Ü. Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım, İstanbul:YKY
- ÖZTÜRK, N. (2006).Görsel Kültür Ve Reklam Etkileşimi: Pazar Benzerliği, Ürün Kategorisi, Ve Standartlaşma Açısında Dergi Reklamlarında Türkiye. Yüksekisans Tezi, İstanbul
- PARSA, Alev Fatoş (2004). *İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi* . Medyada Yeni Yaklaşımlar,Editör: Metin Işık, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları
- SAYBAŞILI, N (2007). *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*. İstanbul: Metis yayınları
- STRIK, P. M (1999).*Critical Theory, Politics and Society*. London: Pinter
- Swingewood, A. (1996). Kitle Kültürü Efsanesi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ŞAN, M. K.,HİRA, İ, (2007), Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi, <https://docplayer.biz.tr/8411867-Frankfurt-okulu-ve-kultur-endustrisi-elestirisi.html>
- TAVIN, K. M (2003). *A Critical Pedagogy Of Visual Culture As Art Education: Toward a Performative Inter/Hypertextual Practice*. Unpublished Doctoral Dissertation, Pennsylvania State University
- TOMLİNSON, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm*. (Çev: E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- ULUTAŞ, Ümit G., Ulutaş, S. (2015).Sosyal Medya Ve Görsel Kültür İlişkisi Eksenin My Shoes Kısa Filminin Estetik Çözümlemesi. *İdil Dergisi*, Cilt:4, Sayı:18, Volume 4